

Posudek

habilitační práce Mgr. Annamárie Kónyové, PhD., „Kapitoly k dejinám reformovanej cirkvi na východním Slovensku.“ Vydavateľstvo Prešovskej univerzity: Prešov 2015, 164 s.

Intenzivní studium problematiky reformace, která výrazně ovlivňovala dějiny Uher od druhé třetiny 16. století, postihlo vývoj sociální a ekonomické struktury v kontextu nástupu rekatolizace a upevňující se státní moci. V těchto souvislostech je aktuální orientace bádání na náboženský a kulturní vývoj společnosti, zejména konstituování nových protestantských církví a interkonfesiální boj mezi jednotlivými reformačními konfesemi, jak prokázala svými systematickými výzkumy Mgr. Annamária Kónyová, PhD.

Prvé reformované synody a konfese v Horních Uhrách v 16. století

Autorka prokázala, že s pronikáním kalvinismu od poloviny 16. století se začal proces konstituování reformace v jednotlivých částech Horních Uher a souběžně se konaly synody, vydávaly se věroučné články a poté ucelené konfese, hlásící se ke kalvínskému směru reformace. Tento proces zřejmě byl motivován ostrými spory a disputacemi s luteránskými kazateli, což vedlo k osamostatnění obou konfesí a jejich územně správní příslušnosti.

Soužití evangelíků a kalvínů v Horních Uhrách v raném novověku

Vzájemné vztahy evangelíků a kalvínů v této oblasti měly různou podobu. Zápas, až otevřené nepřátelství a osočování vedlo k formování teritoriálních hranic obou konfesí tak, že si v severní části (Šariš, Spiš) obhájila svou pozici luteránství, v jižních oblastech zvítězil kalvinismus. Avšak v místech kontaktů dokázali evangelíci a kalvíni kooperovat, což se projevilo při vzniku církevních unií.

Náboženský vývoj v hornouherských městečkách v 16. – 17. století ve světle kanonických vizitací

Kanonické vizitace měly vyhledávat problémy v jednotlivých sborech a eliminovat je. Zejména se zaměřily na působení jednotlivých kazatelů.

Kalvínská reformace a slovenští kalvíni na východním Slovensku

K luteránské reformaci, která se na tomto území šířila od dvacátých let 16. století, se od poloviny 16. století přidával kalvinismus. Od počátku byli slovenští kalvíni součástí reformované církve, avšak jejich postavení bylo těžší. Ačkoliv byli na okraji rozšíření kalvínské konfese, mnohé sbory si uchovaly svou víru a náboženské přesvědčení, některé dokonce už

od počátku šíření kalvínské reformace.

Kalvínské školství na příkladu činnosti reformované školy v Košicích v 17. století

Kalvínské školy v Uhrách vznikaly od poloviny 16. století. Většinou procházely obdobným vývojem. V dobách rekatolizace byla jejich činnost přerušována, v dobách protihabsburských povstání zase byla obnovena. V 18. století trpěly diskriminací ze strany státní moci. Z těchto důvodů se u kalvínských škol a kolegií těžko určuje rok založení, respektive transformace na kalvínskou školu. Pro východní Slovensko mělo významné postavení reformované kolegium v Blatném Potoku. Dne 27. 3. 1644 Jiří I. Rákóczi založil v Košicích první kalvínský sbor, avšak ne jako městský, ale jako dvorský. Zároveň založil první košickou kalvínskou školu, která měla charakter gymnázia. Po smrti Jiřího I. Rákócziho nastaly problémy, avšak na začátku roku 1650 získali košičtí kalvíni právo na školu, kterou podporovala vdova po knížeti Jiřím I. Rákóczim Zuzana Lorántffyová, která se zavázala, že do konce života bude platit kazatele a rektora, navíc uhradí výdaje na studenty ze svého panství. Podpora Sedmihradska umožnila škole další existenci.

V roce 1695 košická reformní škola přijala učitele a studenty z Blatného Potoka, kde bylo kolegium v roce 1687 násilně zavřeno. Košická reformní škola plnila požadavek vzdělání protestantské reformované mládeže ve svém regionu. Košické školství fakticky skončilo smrtí své mecenášky, sedmihradské kněžny Zuzany Lorántffyové. Konkurencí Blatného Potoka nebo Debrecína byly tehdy možnosti Košic limitované. Košická škola však dokázala plnit více než své regionální poslání. Dokonce nahradila absenci reformovaného vzdělání pro studenty v Blatném Potoku.

Sedmihradská kněžna Zuzana Lorántffyová a reformovaná církev v Horních Uhrách

Věhlasná mecenáška Zuzana Lorántffyová (1600 – 1660) se zaměřila na podporu reformované církve a na finanční donátorství sborů a reformovaných škol, finančně zajišťovala také studia budoucích reformovaných kazatelů, vyplácela podporu vydavatelství pro publikování náboženské literatury. Období působení této mecenášky a jejího manžela, knížete Jiřího I. Rákócziho se právem považuje za zlatý věk reformované církve v Sedmihradsku a v Horních Uhrách, tedy též za zlatý věk reformovaných sborů na východním Slovensku.

Význam aristokracie v dějinách reformovaných církví v Zemplínské stolici v 16. – 17. století

Od poloviny 16. století se na Zemplíně začal intenzivně šířit kalvinismus. Zásluha patřila Štefanu Drughetovi, který se roku 1556 z užhorodského panství vrátil do Humenného, kde od roku 1567 působil Kalvínský kazatel. Lze předpokládat, že zde existovala i protestantská škola, ačkoliv se nedochovaly žádné doklady. Od roku 1609 se Drughetovci vrátili ke katolické víře. Působením jezuitů se i Humenné stalo ohniskem rekatolizace. Avšak roku 1616 došlo ke sňatku Jiřího I. Rákócziho se Zuzanou, dcerou

zemplínského magnáta Michala Lorántffyho. Protože oba manželé byli přívrženci reformované konfese, nastalo zlaté období pro reformovaná kolegia v Debrecíně, v Blatném Potoku, ale také Zemplíně. Zlatý věk však skončil po smrti Zuzany Lorántffyové (1660). Tento vývoj ovlivnila zejména katolička Žofie Báthoryová. Ta sice po sňatku s Františkem Lorántffym, synem kněžny Zuzany Lorántffyové, formálně přestoupila ke kalvinismu, ale zůstala katoličkou. Šlechta v Zemplínské stolici sehrála tedy v dějinách tamější reformované církve významnou úlohu v pozitivním i negativním smyslu.

Rekatolizační činnost Žofie Báthoryové na Zemplíně

Žofie Báthoryová se 3. února 1643 v šestnácti letech v Alba Julii provdala za dvaadvacetiletého Jiřího Rákócziho, syna sedmihradského knížete Jiřího I. Rákócziho a Zuzany Lorántffyové. Podmínkou sňatku katoličky Žofie Báthoryové již od zasnub roku 1641 bylo, že přijme kalvínskou konfesi svého manžela. Stalo se tak až po sňatku 5. dubna 1643. Bylo však veřejným tajemstvím, že zůstala věrnou katoličkou. Vždyť jejím zpovědníkem byl jezuitský mnich. Vztah Žofie Báthoryové s její tchýní, kalvínkou Zuzanou Lorántffyovou byl velmi chladný. Vždyť Žofii Báthoryové ve své závěti Zuzana Lorántffyová nic neodkázala. Avšak v bitvě s Turky u Kluže (Kološváru) byl kníže Jiří I. Rákóczi zraněn a po několika dnech 7. června 1660 zemřel v náruči své jednatřicetileté ženy. Ta se spolu s patnáctiletým synem Františkem přestěhovala ze Sedmihradska do Blatného Potoka v Uhrách. Už roku 1661 se svým synem konvertovala ke katolicismu. Na svých panstvích zahájila rekatolizaci s pomocí jezuitů. Pro ně v Blatném Potoku roku 1663 založila klášter. Aktem proti reformované církvi bylo zastavení podpory reformovanému kolegiu, neuhrazení plateb kazatelům a učitelům v Blatném Potoku a na některých panstvích, kde byli tradičně honorováni od Rákócziovců. Obyvatelé Blatného Potoka a členové jiných protestantských sborů se roku 1662 dostali před Zemplínskou stolicí, která uznala jejich stížnost za násilnou rekatolizaci Žofie Báthoryové a nařídila jí zaplatit pokutu. Ta však nařízení nerespektovala. Stížnost byla předložena palatinovi Františku Wesselényimu a poté samotnému císaři Leopoldu I. Na sněmu v Šoproni pak byly sepsány stížnosti protestantů z hornouherských stolic. Události spojené s násilnou rekatolizací zmobilizovaly kalvínskou církev a její představitelé ukončili názorové rozpory. To byl pozitivní moment rekatolizačních aktivit, vedoucích k vnitřnímu semknutí reformované církve. Věrná katolička a tvrdá rekatolizátorka Žofie Báthoryová zemřela v roce 1680 ve věku 51 let, v podstatě v závěru nejtvrdší etapy rekatolizace v Uhrách, jíž byla sama jedním z hlavních aktérů.

Závěr

Dějiny reformované církve na území východního Slovenska autorka obohatila o poznatky ze života konkrétních sborů, zevrubně pojednala o kalvínském školství a jeho mecenáších.

Prokázala, že šlechta v Zemplínské stolici v dějinách reformované církve sehrála významnou úlohu v pozitivním, ale též v negativním smyslu.

Cílem práce bylo sledovat tři badatelské okruhy.

Paní Mgr. Annamária Kónyová, PhD., v publikované monografii „Kapitoly k dejinám reformovanej cirkvi na východním Slovensku“ soustředila a zhodnotila aktuální poznatky z dějin kalvínské církve na území východního Slovenska, specifikovala konkrétní úlohu aristokracie v procesu formování kalvinismu a prokázala významný přínos košické reformované školy nejen pro požadavek vzdělávání reformované mládeže ve vlastním regionu. Dokázala totiž plnit víc než své regionální poslání. Reformovaná škola v Košicích nahradila absenci reformovaného vzdělání v Blatném Potoku.

Nesporný podíl na výborné kvalitě monografie má rozdělení do sedmi tématických okruhů, které na sebe vzájemně navazují a vlastně stupňují celý příběh reformované církve. Prvé čtyři kapitoly sledují proces formování a aktivit reformované církve v Horních Uhrách, pátá kapitola systematicky analyzuje úspěch kalvínského školství na příkladu reformované školy v Košicích a k tomu publikuje unikátní školské zákony této školy z roku 1656. Modernímu bádání o příbězích žen věrných kalvínské reformaci, ale též násilné rekatolizaci jsou určeny dvě kapitoly perfektně zpracované. Stejně zajímavá a podnětná je kapitola o místu aristokracie v dějinách reformované církve. Vědecká monografie je velmi perfektně zpracovaná, napětí a zvědavost čtenáře je nakonec uspokojena.

Mgr. Annamária Kónyová, PhD., systematicky využívala původní heuristické základny z ústředních maďarských, rakouských, německých i českých archivů, pramenných edic a přihlížela k výsledkům současné i starší historiografie slovenské, maďarské české, polské německé i rakouské.

Ze všech těchto důvodů i vzhledem na vědecký přínos disertační práce „Kapitoly k dejinám reformovanej cirkci na východním Slovensku“ navrhuji, aby po úspěšné obhajobě byla **Mgr. Annamárii Kónyové, PhD.** udělena hodnost docent v odbore habilitačného konania a inauguračného konania **história**.

Brno 12.6.2020

Prof. PhDr. Marie Marečková, DrSc., Dr.h.c.